TURATO, Darko, arhitekt (Omišalj, 18. VI. 1935). Studij arhitekture završio u Zagrebu 1962. Radi u Građevno-projektnom zavodu u Rijeci. Pretežno projektira ugostiteljsko-turističke objekte i stambena naselja. U turističkom naselju Ad Turres u Crikvenici (1970) vješto oblikuje krovne plohe važne za jadransko podneblje te rabi tradicionalni materijal (kamen); hotel »Selce« u Selcu (1985) projektira u duhu mediteranske arhitekture, sa sretno izabranim modularnim odnosima na vanjštini i u unutrašnjosti.

Projektirao dogradnju i preuređenje hotela »Miramare« u Crikvenici (1987). Autor je stambenih nizova u Bakru (1977), Sv. Lucije u Kostreni (1977), u Omišlju (1979), te stambeno-poslovnoga centra i autobusnoga kompleksa u Novom Vinodolskom (1994).

LIT.: A. Pasinović, Tri laste čine proljeće, Vjesnik, 5. X. 1971. — Ista, Aktualni trenutak arhitekture SR Hrvatske, Sinteza, 1971. 21—22. — Arhitektura 70-ih godina u Hrvatskoj, 17. Zagrebački salon (katalog), Zagreb 1980. Ra. Mat.

TURČIĆ, Ksenija, slikarica (Zagreb, 6. II. 1963). Diplomirala na Akademiji u Zagrebu 1988. Radi prostorne instalacije (*Bez naslova*, 1989; *Intimni naslov: Fin de siècle*, 1990; *Expatio*, 1993; *Do ut des*, 1995), u kojima umnažanjem u prostoru i igrom s perspektivom jedinstvenu sliku rastvara u niz lebdećih predmeta. — Samostalno je izlagala u Zagrebu (1988, 1989, 1990, 1993, 1995).

LIT.: L. Kovač, Teritorij (katalog), Zagreb 1992. — N. Beroš, Expatio (katalog), Zagreb 1993. — M. Lučić, »Do ut des« — instalacije (katalog), Zagreb 1995. V. G. Č.

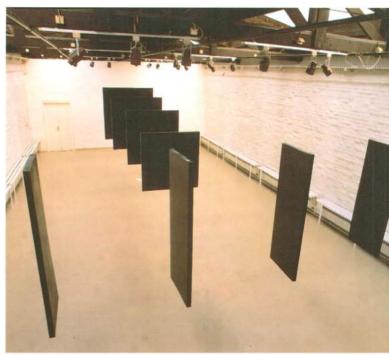
TUREN → GORICA SVETOJANSKA

TURINA, Drago, scenograf (Virje, 6. V. 1943). Kazališne scenografije radi od 1965. pretežno za zagrebačka kazališta, najprije studentska, potom Teatar ITD (A. Šoljan, *Dioklecijanova palača*, 1969), HNK (W. Shakespeare, *Timon Atenjanin*, 1973; R. Marinković, *Kiklop*, 1976; W. A. Mozart, *Figarova svadba*, 1991), Dramsko kazalište Gavella (P. Shaffer, *Amadeus*, 1981; W. Shakespeare, *San ivanjske noći*, 1984) i Zagrebačko kazalište mladih te za kazališta u Dubrovniku, Splitu i Osijeku. Scenski prostor oblikuje u likovni predmet nerazdvojiv od cjeline predstave. Njegovi su radovi uvršteni u monografije svjetske scenografije (R. Hainaux i N. Leclercq, *Stage Design Throughout the World*, 1970—75, Bruxelles, London 1976) i važne stručne časopise (*Theatre Crafts*, siječanj 1984). Na filmu djeluje od 1971 (*Mirisi, zlato i tamjan* A. Babaje, 1971; *Izbavitelj* K. Papića, 1976).

LIT.: T. Kožarić, Univerzalna slika svijeta, u pohvalu scenografu, LL, 1973, 2-3. – Repertoar hrvatskih kazališta, 1840–1860–1980, I. i II, Zagreb 1990. V. Fo.

TURINA, Vladimir, arhitekt (Banja Luka, 6. II. 1913 — Zagreb, 22. X. 1968). Diplomirao na Tehničkome fakultetu u Zagrebu 1936. Od 1946. predavač, a potom profesor na Arhitektonskome fakultetu u Zagrebu. God. 1964. predavao na sveučilištu Charlottenburg u Berlinu te vodio seminar za arhitekturu na Internationale Sommerakademie für bildende Kunst. -Njegova arhitektonska ostvarenja, riješena u duhu funkcionalističkih principa, odlikuju se individualnim pristupom arhitektonskom zadatku. Istaknuo se svojim studijskim rješenjima kazališnih zgrada i originalnim zamislima u oblikovanju. Realizirani su mu projekti za vlastitu vilu u Jurjevskoj ul. 60 (1939), stadion u Maksimiru (1946-62), stambenu zgradu u Križanićevoj ul. (1955 – 57) te Centar za zaštitu majke i djeteta u Klaićevoj ul. (1956) - u Zagrebu. Sudjelovao je na mnogobrojnim natječajima od kojih su važniji oni za zgradu primorske banovine u Splitu (1937, s N. Despotom i V. Vrbanićem); Obrtnu komoru u Zagrebu (III. nagrada, 1937); zgradu uprave monopola (II. nagrada, 1938), palaču »Albanija« (otkup, 1938) i Državnu operu (I. nagrada, 1940, s H. Gottwaldom) - u Beogradu; Sveučilišnu kliniku na Šalati (I. nagrada, 1941, sa Z. Tišinom), športski park na Savi (II. nagrada, 1941) - u Zagrebu; stadion na Banjici (I. nagrada, 1947) i zgradu CK (otkup, 1947) - u Beogradu; civilno uzletište u Botincu kraj Zagreba (1948); plivalište u Rijeci (1949); neboder u Ilici 1 (IV. nagrada, 1954), urbanistički plan središta Zagreba (1958), upravnu zgradu Zagrebačkog velesajma (I. nagrada, 1962) – u Zagrebu; opću bolnicu u Mostaru (1962), kazalište u Zenici (1963). - Piše o problemima arhitekture i urbanizma ističući humanističku koncepciju prostora nasuprot uniformnoj i serijskoj arhitektonskoj produkciji. Svoje projekte izlagao u Zagrebu 1950. i 1956; sudjelovao na izložbama športske arhitekture u Londonu 1948, Stockholmu 1949, Helsinkiju 1952, na IV. bijenalu u São Paulu 1957. i XI. trijenalu u Milanu 1957.

BIBL.: O novom tipu suvremenog kazališta, Građevinski vjesnik, 1940, 4 i 5; Izgradnja Sveučilišnih klinika. Nekoliko sugestija povodom natječaja, Tehnički vjesnik, 1941, 7—12;

K. TURČIĆ, Expatio

Stadion u arhitekturi, Arhitektura, 1947—48, 4—6; Ideas and proposals for a new sporting architecture, Zagreb 1949; Postoje li u arhitekturi autorska prava, Telegram, 8. III. 1963; Humanizam i antihumanizam novovjekog urbanizma, ibid., 22. III. 1963; Sudar dviju sudbina, ibid., 29. III. 1963; Eventualno ka cilju, ibid., 12. IV. 1963.

LIT.: R. Nikšić, Uz izložbu arhitekta Vladimira Turine, Arhitektura, 1957, 1–6. – N. Šegvić, Teška adaptacija istinski stvaralačke ličnosti, Vjesnik, 29. X. 1968. – R. Nikšić, In memoriam Vladimir Turina 1913—1968, Telegram, I. XI. 1968. – M. Vodička, Vladimir Turina čovjek i arhitekt, Arhitektura, 1968, 99–100. – A. Pasinović, Vladimir Turina (katalog), Zagreb 1969. – Ž. Domljan, Arhitekt Vladimir Turina, ŽU, 1969, 9. – Isti, Poslijeratna arhitektura u Hrvatskoj, ibid., 1969, 10. – T. Premerl, Zdravstveni objekti i projekti hrvatske međuratne arhitektura, Arhitektura, 1975, 152—153. – Isti, Pobjeda mođerne, Arhitektura, 1976, 156—157. – Arhitektura u Hrvatskoj 1945—1985., ibid., 1986, 196—199. – T. Premerl, Hrvatska mođerna arhitektura između dva rata, Zagreb 1989. – D. Tistek, Arhitektonski natječaji u Splitu, Split 1994.

TURISTIČKA ARHITEKTURA, gradnja hotela, vila, pansiona i kampova, a potom i turističkih stambenih naselja i marina, namijenjenih gostima. Razvija se u XIX. st.; u poč. prevladava lječilišni i oporavni turizam pa se izgradnja smješta uglavnom uz ljekovita vrela u unutrašnjosti zemlje. U Daruvaru kraj dvorca izgrađenoga u XVIII. st. Jankovići u parku na rim. temeljima grade Antunovu kupku, a 1810—18. Ivanovu kupku. U drugoj pol. XIX. st. u Lipiku se u perivoju gradi kupalište i tzv. veliko svratište.

V. TURINA, Centar za zaštitu majke i djeteta u Zagrebu

TURISTIČKA ARHITEKTURA 374

HOTEL »IMPERIAL« U OPATIJI

morskoj obali, obično na periferiji naselja, okruženi njegovanim perivojineorenesansa). Osim velikih reprezentativnih hotela česti su i manji pansioni, osobito vile (neogotičke ili secesijske).

Turističku izgradnju na našoj obali podupirala je Austrija te se krajem XIX. st. osnivaju društva za uređenje i promicanje turizma (1877. osniva se dioničko društvo za izgradnju Opatije kao klimatskoga lječilišta; 1891. u Crikvenici se osniva društvo za izgradnju hotela i kupališta; 1895. Društvo za uređenje Plitvičkih jezera; 1897. Higijeničko društvo na Hvaru; 1898. Klimatičko društvo za promicanje turizma u Dubrovniku, a 1907. u Beču se osniva komisija za poticanje građevnoga i hotelskoga gospodarstva). Središte hotelske izgradnje bila je Opatija s okolnim mjestima. Prvu manju zgradu J od Voloskoga podignuo je riječki trgovac H. Scarpa (Villa dograđena Kristalna dvorana), potom je sljedeće godine u središtu grada izgrađena 34 hotela i pansiona). - U Splitu se u početku grade hoteli,

HOTEL »THERAPIA« U CRIKVENICI

Potkraj stoljeća naglo se razvija i kupališni turizam; grade se hoteli na sagrađen reprezentativni četverokatni »Hotel Kronprinzessin Stephanie« sa Zlatnom dvoranom (danas hotel »Imperial«); iz posljednjega su desetljeća ma te u skladu s tada dominantnom arhitekturom pov. stilova (neobarok, XIX. st. u Opatiji hoteli »Avala«, »Slavija«, »Jadran« i »Belvedere«, a s poč. XX. st. »Bellevue«, »Residenz«, »Palme«, »Continental«, »Marina« i »Brioni«. U Lovranu se grade hoteli »Belvedere«, »Miramare«, »Lovran« i »Castello«. Autori hotela na Opatijskoj rivijeri uglavnom su bečki arhitekti i slov. arhitekt Maks Fabiani. Na Sušaku se grade hoteli »Jadran« (preuređen 1967, S. Stanić, interijer I. Emili), a u Rijeci i okolici secesijska kupališta i nautičke klubove projektira G. Rubinić. Prvi hotel u S primorju »Clotilda« sagrađen je 1891. u Crikvenici, potom 1895. u historijskom stilu »Palace Hotel Therapia« a u Novome Vinodolskome hotel »Lišanj«. Prve hotelske zgrade na otocima S Jadrana grade se na Brijunima (austrijski industrijalac Paul Kupelwieser kupio je otoke 1893. gdje gradi hotele i poč. XX. st. otoci postaju mondeno turističko lječilište), a na Malom Angiolina, 1844), a prvi hotel u Opatiji bio je »Kvarner« (arh. Wilhelm, Lošinju gradi se Villa Adelma (1895, arh. Sigmundt) i Villa Carlina (1898, 1884), neoklasicističkoga stila, s depandansom Vila Amalia (poslije mu je arh. R. von Wiedenfeld) te na Krku i Rabu (na otoku Krku su do I. svj. r.

HOTEL »BARBARA« U ZADRU, djelo Z. Bregovca

ČERVAR-PORAT, urbanistički plan J. Matijevića

uglavnom gradskoga tipa, a u hotelske se svrhe adaptiraju srednjovj. (»Central« na Narodnom trgu) i renesansne građevine (»Slavija«, »Salona«). Najstariji novi hotel izgrađen unutar zapadnoga krila građevnog kompleksa »Prokurativa« je hotel »Bellevue« (1867, G. B. Meduna). Prvi kupališni hoteli sagrađeni su na Bačvicama (»Villa Rosina«, 1901) i na Mejama (»Pansion Split«, danas Vila Dalmacija, 1914). Prvi pansion na kaštelanskoj rivijeri gradi 1909. J. H. Soulway u Kaštel Lukšiću; prvi veliki hotel u Kaštel Starome je »Palace«. U Hvaru se 1903. gradi »Hotel Kaiserin Elisabeth« na položaju tada srušenoga Kneževa dvora (poslije hotel »Palace«, u sklopu kojega je i renesansna gradska loža iz 1479), a u Korčuli je 1912. izgrađen hotel (nadogradnja u neorenesansnom stilu, danas hotel »Korčula«). - Prvi reprezentativni dubrovački hotel bio je neorenesansni »Imperial«, izgrađen 1897, okružen perivojem (dograđen 1987, N. Bobanović, M. Kojaković, D. Vuković); prije njega bili su sagrađeni manji hoteli (»Miramare« na Pilama, »Lacroma«, »Hotel de la ville« i »Grand hotel Petka« u Gružu). Slijedila je izgradnja hotela »Odak« na Pločama (1913, poslije novi »Excelsior«) i »Grand Hotela Lapad« na Lapadu (1914).

Turistička arhitektura u drugom razdoblju, tj. između dva svj. rata, mijenja karakter, sadržaj i izgled. Zamire turizam klimatskoga i mondenoga značaja, a novi se turistički objekti grade duž cijele obale. Središte toga masovnijega turizma postaje Crikvenica, gdje se grade novi manji hoteli (»Esplanade«, »Slavija«, »Eden«, »Crikvenica«, »Liburnia«) i otoci Krk i Rab (hoteli »Krk« i »Jugoslavija« u Krku te »Kontinental«, »Slavija«, »Beograd«, »Park«, »Adria« u Rabu). Nešto je intenzivnija u tome razdoblju bila izgradnja u Splitu i u Makarskoj, te na otocima Hvaru i Korčuli. Prve poslijeratne splitske hotelske zgrade imale su još stilske značajke historijske i tradicionalno-lokalne arhitekture, sa zakasnjelim odrazima secesije: hotel »Bačvice« (F. Kaliterna, 1922) te hotel

OBJEKT U HOTELSKOME SKLOPU »SOLARIS« KRAJ ŠIBENIKA, djelo B. Magaša

TURISTIČKA ARHITEKTURA 376

HOTEL »MARINA LUČICA« U PRIMOŠTENU, djelo L. Perkovića

»Imperijal« (poslije »Park«, 1921, F. Kaliterna, V. Ivanišević; rekonstruiran obnovljen 1987. po projektu B. Žnidarca).

HOTEL »LIPIK« U LIPIKU, djelo Z. Krznarića i M. Salaja

Treće razdoblje turističke izgradnje počinje nakon II. svj. rata s pojavom 1950, D. Vesanović i 1968, A. Šatara). Nova internacionalna arhitektura postupno prevladava čak i u gradu unutar Dioklecijanove palače (hotel »Srebrna na jadranskoj obali, u skladu s tadašnjom funkcionalističkom arhitekturom. vrata«, 1933, A. Barač), kao i u gradskoj luci (hotel »Ambasador«, 1937, U izgradnji se razlikuju tri tipa: tradicionalni gdje su u jednome objektu Simeonović, H. Baldasar, E. Ciciliani, J. Kodl). - Na otoku Braču istaknu- uključeni svi potrebni sadržaji (»Jadran« u Tučepima, 1949, B. Bon; tije je turističko ljetovalište Supetar s hotelom »Praha«. U Hvaru su izgrađeni »Ambasador« u Opatiji, 1962, Z. Bregovac; »Pelegrin« u Kuparima, 1963, hoteli »Park«, »Kovačić«, »Overland«, »Slavija«, a u Korčuli hoteli »Praha« D. Finci; »Lafodia« na Lopudu, 1970, M. Frka, S. Janjić; »Lav« kraj Splita, i »Evropa«, te u Veloj Luci »Istra«. – U Dubrovniku D. Galić projektira dva 1971. i »Medena« kraj Trogira, 1972, F. Buškariol; »Eden« kraj Rovinja, moderna hotela, s vidljivim lokalnim značajkama (»Splendid«, 1935; 1972, I. Bartolić, M. Begović), paviljonski (»Zagori« u Novom »Florida«, 1938), obnavljaju se hoteli »Excelsior« i »Argentina« (1938, V. Vinodolskom, 1960, B. Vasiljević i B. Petrović; »Resnik« u Resniku, 1965, Glanz), dok se u okolici Dubrovnika na Lapadu gradi funkcionalistički za- B. Gruica) te hotelska naselja sa stanovanjem u individualnim objektima snovana zgrada »Grand hotela« (1936, N. Dobrović). – U kontinentalnom (»St. Andrea« u Rapcu, 1963, Z. Bregovac i R. Bukovac; »Jadran« u dijelu Hrvatske življa je graditeljska djelatnost bila jedino na Plitvičkim jeze- Omišlju, 1966, A. Čičin-Šain; »Girandela« kraj Rapca, 1969, Z. rima, gdje se u lokalnom tradicionalnom stilu i u suglasju s okolicom grade Bregovac). — Tijekom šezdesetih godina izrađuju se studije i donose prvi hoteli »Plitvice«, »Kozjak« i »Labudovac« (svi uništeni u II. svj. ratu), dok regionalni prostorni planovi (»Planiranje turističkih područja na Jadranu«, se na Zagrebačkoj gori podiže izletnički hotel »Tomislav« (1935, S. Planić; 1963; »Program dugoročnog razvoja i plan uređenja jadranskog područja«, 1966; prostorni planovi južnog Jadrana, 1968. i gornjeg Jadrana, 1972)

377 TURKALJ

HOTEL »TERME« U BIZOVCU, dielo M. Mitevskog

zahvaljujući kojima se novija turistička izgradnja znatnije prilagođava kra- TURKALJ, Joza, kipar (Irig u Srijemu, 16. XI. 1890 — Zagreb, 24. VI. joliku te postojećim povijesnim urbanim aglomeracijama. Nasuprot 1943). Pohađao Akademiju u Zagrebu 1910 – 14 (R. Valdec, R. Frangešvelikim monolitnim hotelima, zapažaju se nastojanja za raščlanjivanjem -Mihanović). Usavršavao se u Beču 1920-22 (H. Bitterlich). Modelirao volumena građevina (»Maestral« u Brelima, 1966, J. de Luca, A. Rožić i M. Salaj; »Barbara« u Zadru, 1970, Z. Bregovac; »Libertas«, 1970, A. Čičin-Šain i Ž. Vincek; »Adriatic II« u Opatiji, 1971, B. Žnidarec; »Plat« u Platu, 1972, P. Kušan; »Croatia« u Cavtatu, 1972, S. Miličević) te napori da se veliki objekti usklade s mjerilima krajolika (hoteli »Solaris« pokraj Šibenika, 1968, B. Magaš; »Marina Lučica« u Primoštenu, 1971, L. Perković; »Berulia« u Brelima, 1971, A. Rožić; »Galijot« u Plavoj laguni, 1971, M. Salaj; »Marko Polo« u Korčuli, 1972, B. Bernardi). Građevno se naslijeđe interpretira na suvremeni način u novim hotelskim naseljima (»Uvala Scott« u Kraljevici, 1969, I. Emili; »Ad Turres« u Crikvenici, 1970, D. Turato; Babin kuk na Lapadu, 1975-77, E. D. Stone i »Centar 51«; »Kaktus« u Supetru na Braču, 1977, J. Rošin; »Lavica« коd Splita, 1981, J. Rošin; »Bretanide« u Bolu na Braču, 1985, D. Kovačić; »Punta« u Igranima, 1987, O. Pavlinović). – Nasuprot masovnoj nekontroliranoj izgradnji duž cijele jadranske obale, u težnji da se očuva prirodni ambijent, 70-ih se godina jadranska urbana tradicija odražava u planovima novih koncentriranih turističko-stambenih naselja (Červar-Porat, urbanistički plan J. Matijevića, 1971; »Gajac« na Pagu, urbanistički plan D. Milasa, 1987). – U novije se vrijeme u znatnijem broju grade marine i lučice za prihvat jahti s objektima koji uglavnom imaju obilježja regionalnoga i lokalnoga graditeljstva (Zadar, 1985, A. Uglešić; Acy marina u Korčuli, 1990, J. Rošin). – U unutrašnjosti se gradi uglavnom u nacionalnim parkovima (»Plitvice«, 1958, M. Haberle, te »Bellevue«, 1963, i »Jezero«, 1970, Z. Bregovac) ili uz lječilišta (»Lipik« u Lipiku, 1978, Z. Krznarić i M. Salaj; »Terme« u Bizovcu, 1990, M. Mitevski). – U Domovinskome su ratu uništeni mnogobrojni hoteli i turističke građevine u Slavoniji, na području od Zadra do Šibenika te na cijelome juž. primorju.

LIT.: J. Čulić, Način za rješenje problema naših pasivnih krajeva, Jugoslavenski turizam (Split), 1928, 2. – M. Marasović, O dosadašnjoj turističkoj izgradnji jadranske obale, ČIP, 1966, 160–161. – G. Gamulin, Arhitektura u regiji, Zagreb 1967. – A. Pasinović, Prostorni krug Jadrana, ŽU, 1967, 5. – Ž. Domljan, Programske i metodološke pretpostavke koncepciji jadranskog područja, ibid. - Isti, Poslijeratna arhitektura u Hrvatskoj, ibid., 1969. 10. – *Ž. Čorak*, Stil i karakter suvremenih zahvata u jadranski prostor, ibid., 1973, 18–20. – *M. Prelog*, Prostor i vrijeme, Zagreb 1973. – *D. Kečkemet*, Uloga tradicije u suvremenoj arhitekturi, ŽU, 1976, 24–25. – *Isti*, Moderna arhitektura u Dalmaciji, Arhitektura, 1976, 156–157. – Humanističke vrijednosti turizma (zbornik), Zadar 1977. – I. Maroević, Arhitektura sedamdesetih godina u Hrvatskoj, Arhitektura, 1981, 176-177. ČIP (bibliografija), 1982, 7-8. I. Perić, Razvitak turizma Dubrovniku i okolici, Dubrovnik 1983. -Arhitektura u Hrvatskoj 1945-1985, Arhitektura, 1986, 196-199. – B. Zhi Fang, Izgradnja turističkih objekata u Jugoslaviji, Beograd 1986. – Urbanistički institut SR Hrvatske (monografija), Zagreb 1987. Blażević, Povijest turizma Istre i Kvarnera, Opatija 1987. – D. Kečkemet, Turistička arhitektura u jadranskom krajoliku i povijesnoj urbanoj sredini, Pomorski zbornik, 1989, 27. Premerl, Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, Zagreb 1990. - Cultural Heritage of Croatia in the War 1991-92, Zagreb 1993. D. Kt. i R.

portrete i autoportrete (R. Mihailović, 1916; Kćerka Lelija, 1935; J. Pavić, 1936; Autoportret, 1938), nadgrobne spomenike (M. Steineru, 1932; B. Petroviću, 1936; I. Jutriši, 1941), a znatan dio njegova opusa pripada dekorativnome žanru i primijenjenoj plastici (sfinge u zoološkom vrtu u Zagrebu, reljefi za Higijenski zavod u Dubrovniku). S V. Radaušem izvodi 1939. Spomenik borcima Prvoga svjetskog rata na Mirogoju u Zagrebu.

Turkaljevo djelo nije opsežno, a njegov je umj. razvoj tekao mirno. Najčešća mu je tema žensko tijelo. Njegove mnogobrojne figure i aktovi modelirani su jednostavno, širokim plohama i zatvorenim planovima u kojima ponekad položaj ruku i njihova krivulja teži stilizaciji (Plesačica, 1920). Izradio je nekoliko medalja i spomenica vezanih uz održavanje športskih priredaba u Zagrebu. U njima se na realističan način reproduciraju karakteristični pokreti likova, istaknuti kontrastima svjetla i sjene (Internacionalni miting u Zagrebu, 1923). Izlagao je na Proljetnome salonu 1916-27, te s »Grupom zagrebačkih umjetnika«. Samostalnu izložbu priredio je u Zagrebu 1921.

LIT.: I. Gorenčević, Predodređenje doživljavanja likovnih umjetnosti. Vidici s nekojih usponaka našeg modernog vajarstva, Savremenik, 1921, 3. - I. Esih, Joza Turkalj 1890-1943, Prosvjetni život, 1943, 14-15. - B. Gagro, Hrvatska skulptura građanskog perioda, u kata-

